

ALEXANDRU COSMESCU

Institutul de Filologie
(Chișinău)MACROSTRUCTURI ALE TEXTULUI
DIALOGIC

Abstract

The article presents one of the newest trends in dialogue analysis – dialogue macro game theory (DMT), created by a team of researchers led by W. Mann. The method is described and applied to a real dialogue by instant messaging. Although it allows interesting insights in dialogue structure, for a complex dialogue analysis it should be supplemented by other methods, which can explore the semantic structure of dialogues as well.

1. Preliminarii

Științele socioumane își propun, în mod explicit, *înțelegerea* unui fenomen care presupune interacțiunea dintre oameni. Sub acest aspect, *înțelegerea* a ceva presupune două tipuri de activități de bază: *observarea* anumitor date și *teoretizarea* în baza lor, adică elaborarea unui model care să le confere sens, a unui context mai larg, care să treacă de limitele simplei observații [cf. 1, p. 19-35].

A înțelege ceva ce-ți este prezentat (*dat* în mod empiric) presupune capacitatea de a interpreta datele ca parte a unui sistem, ca particularizare a unei scheme generale și relativ stabile. În același timp, afirmația că orice înțelegere provine dintr-o pre-înțelegere a devenit un loc comun al fenomenologiei, hermeneuticii, criticii culturale etc. Astfel, nu putem vorbi de o observare *nudă* a „lumii-așa-cum-este-ea”; însuși actul perceperii a ceva presupune participarea observatorului la construcția obiectului perceput. Și, în urma observației, este selectat un aspect considerat *relevant* pentru un anumit scop.

În acest sens, o sarcină importantă pentru orice disciplină științifică este explicitarea acestor categorii pre-teoretice și elaborarea unor modele ce să permită observarea unor aspecte anterior neglijate ale datelor ce urmează să fie supuse analizei. Privită din această perspectivă, o teorie (sau un model) devine un *instrument* care îi permite cercetătorului să observe un aspect al fenomenului studiat; alte aspecte pot fi evidențiate cu ajutorul altor teorii. Aplicarea, în cadrul aceleiași cercetări, a câtorva teorii permite observarea și interpretarea datelor din diferite perspective. Este un aspect considerat central de Ludwig Wittgenstein, unul dintre filosofi care au stat la baza pragmaticii/ studiul limbajului ca *practică* [2, p 86-87]: „Iar acest lucru era legat, desigur, de însăși natura cercetării. Căci ea ne obligă să cutreierăm, de-a lungul și de-a latul, în toate direcțiile, un teritoriu întins al gândirii. – Remarcele [...] din această carte sunt, ca să spunem așa, o mulțime de schițe ale unor peisaje, care au luat naștere în cursul acestor lungi și întortocheate peregrinări.

Aceleași puncte, sau aproape aceleași puncte, au fost tot timpul atinse din nou din direcții diferite și au fost schițate mereu noi imagini. Foarte multe dintre acestea erau prost desenate sau necaracteristice, împovărate de toate defectele unui desenator slab. Și după ce acestea au fost îndepărtate, au rămas câteva oarecum acceptabile, care acum au trebuit să fie aranjate și adesea ajustate, în așa fel încât să poată oferi privitorului o imagine a peisajului. Astfel, această carte este de fapt doar un album.”

Astfel, teoriile pot fi privite ca *puncte de vedere complementare* care pot fi aplicate pentru descrierea atentă și detaliată a unui anumit obiect. Această abordare este binevenită îndeosebi în domeniul științelor limbajului, mai ales dacă este vorba de cercetarea unui fenomen complex, cum ar fi utilizarea limbajului în context (analiza discursului). Așadar, analiza dialogului necesită prezența în „cutia cu unelte” a cercetătorului a câtorva modele teoretice, care să-i permită observarea a cât mai multe aspecte care pot fi neglijate în cazul în care se utilizează un singur model.

2. Analiza dialogului

În articolul de față, prin termenul *dialog* mă refer la interacțiunea verbală dintre minimum doi participanți, în cadrul căreia fiecare formulează minimum un enunț.

Analiza dialogului, ca domeniu al analizei discursului, presupune examinarea atentă a interacțiunii dintre participanți, la diferite niveluri, pentru a observa eventualele regularități și a formula un context interpretativ care să le motiveze.

Există mai multe instrumente care facilitează o cercetare de acest gen – în primul rând analiza conversației (AC), care își are originea în cercetările sociologului Harvey Sacks. Putem considera că AC a început atunci când Sacks a lucrat cu un corpus extins de transcrieri ale unor conversații telefonice, examinând enunțurile ca mijloace prin care vorbitorii „fac ceva” în procesul interacțiunii cu alții – un program de cercetare oarecum similar cu teoria actelor de vorbire, dar axat mai mult pe enunțuri transcrise decât pe imaginarea de enunțuri tip, așa cum procedau Austin și Searle.

Dacă lingvistica de inspirație structuralistă considera că discursul (*parole*) e prea haotic pentru a găsi în el norme și regularități, Sacks și colegii lui au argumentat, în cadrul analizelor lor [cf. 3, p. 43-64; 4, p. 5-13], că există norme care guvernează ce și când se spune în cadrul unei conversații și care determină locul și momentul adecvat pentru un anumit tip de replică. Astfel, structura unui dialog poate fi descrisă atunci când sunt descrise relațiile dintre acțiunile pe care le realizăm cu ajutorul enunțurilor rostite. Unul dintre exemplele tipice în acest sens sunt așa-numitele „perechi de adiacență” – cupluri de genul *salut/ salut, întrebare/ răspuns* etc. În mod normal, așteptările interlocutorilor presupun ca, atunci când apare primul element al unei asemenea perechi de adiacență, să urmeze cel de-al doilea. În caz contrar, sunt perturbate anumite reguli constitutive ale conversației, iar relația dintre participanți este re-negociată până se ajunge la o interacțiune acceptabilă. În acest sens, enunțurile rostite pot avea cu totul alte funcții decât sensul sau chiar implicatura lor. Conform asumțiilor teoretice de bază ale AC, atunci când vorbim, noi realizăm acțiuni, care solicită acțiuni de răspuns din partea altor persoane; acestea, la rândul lor, antrenează acțiuni de răspuns din partea noastră, până la încheierea interacțiunii; acest model este contrapus unuia tradițional, conform căruia în cadrul unei conversații ceea ce se întâmplă este transmiterea de gânduri sau informații între locutor și destinatar.

Sub aspect metodologic, Sacks și colaboratorii săi au pus sub semnul întrebării practicile de inventare a enunțurilor sau de idealizare a situației comunicative, pornind de la înregistrări ale unor conversații reale – apeluri la servicii telefonice specializate, ședințe de psihoterapie, trecând treptat și la conversația cotidiană. Conform lor, vorbirea produsă spontan dispune de un caracter ordonat și o bogăție de detalii care nu pot fi reproduse în cazul vorbirii derivate din amintire sau intuiție. Astfel, ei au elaborat un sistem de transcriere care să țină cont de pauze, ezitări, starturi false, vorbire simultană și alte trăsături ale discursului spontan, și care să permită analiza atentă, repetată și exhaustivă a unui segment de conversație.

O abordare care ar putea completa AC pentru o analiză multiaspectuală a dialogului este teoria macrojocurilor dialogice (TMD), elaborată de o echipă de cercetători condusă de W. Mann, care se înscrie în linia pragmaticii de orientare griceană. Scopul fundamental al tradiției în care se integrează TMD este de a demonstra în ce sens se poate spune despre un text, în primul rând despre unul dialogic, că este *coerent*. Definiția pe care o oferă Mann [5, p. 131] este următoarea: „Un dialog poate fi numit coerent dacă o persoană care are acces bun la acel dialog rămâne cu impresia că fiecare parte a dialogului a contribuit la restul sau, echivalent, că nu există părți a căror prezență să nu poată fi explicată cu ușurință [...] Această definiție a coerenței e paralelă cu o definiție valabilă pentru textele monologice [...] fiecare parte a textului are un rol evident și, aparent, nu a fost omis nimic.”

Pentru reprezentanții TMD, coerența derivă din intențiile/ scopurile participanților la un dialog – atât cele individuale, cât și cele comune. Constructul central al TMD este macrojocul (numit, uneori, doar *joc*) dialogic (formulare care amintește de *jocul de limbaj* wittgensteinian; cele două concepte se și suprapun parțial), conceput ca ansamblu din trei elemente:

1. intenția inițiatorului;
2. intenția respondentului;
3. intenția comună.

De exemplu, jocul numit *oferire de informație* poate fi caracterizat în următorii termeni:

1. intenția inițiatorului: a-i oferi respondentului o anumită informație;
2. intenția respondentului: a identifica și primi informația oferită;
3. intenția comună: a face astfel încât respondentul să intre în posesia respectivei informații [vezi 5, p. 132].

Nu este obligatoriu ca participanții la un joc dialogic să aibă doar aceste intenții; pot exista și intenții specifice fazei/ etapei concrete a dialogului, sau scopuri personale care nu pot face obiectul unei analize de acest tip. Totuși se consideră că anume intențiile care definesc jocul îi determină și structurează derularea.

Modelul utilizat în TMD este cel al jocurilor de noroc, pariurilor sau negocierilor: inițiatorul *propune* un joc, care poate fi acceptat sau respins de respondent; în cazul în care jocul este acceptat, scopul comun devine un angajament pentru ambii; oricare participant poate solicita terminarea jocului, formulată și ea ca *propunere*, care poate fi acceptată sau respinsă de celălalt. Un joc e considerat terminat atunci când scopul comun a fost atins sau atunci când este abandonat. Acceptarea sau respingerea unei propuneri poate

fi implicită (în majoritatea cazurilor) sau explicită. Macrojocurile pot fi incluse unul în interiorul altuia.

Fondatorii TMD au caracterizat, în termeni de intenții, aproape 20 de jocuri dialogice: *oferire de informație, cerere de informație, cerere de permisiune, oferire de permisiune, provocare socratică, planificare, inițierea conversației* etc. În același timp, modelul nu este bătut în cuie; orice persoană care aplică TMD o poate completa cu elemente care i se par relevante.

În afară de jocuri, care presupun intenții comune ale ambilor participanți, TMD descrie și așa-zisele *unilaterale* – intervenții ale participanților care, conform lui W. Mann, reflectă doar intenția unuia dintre ei și nu fac parte din structura macrojocului, cum ar fi, de exemplu, oferirea de aprobare.

Aceste concepte oferă un cadru pentru analiza diferitor tipuri de dialog, la nivel de macrostructuri, evidențiindu-le coerența; desigur, acest tip de analiză neglijează unele aspecte subliniate de analiza conversației sau de lingvistica textului, dar permite analiza sistematică a mai multor tipuri de dialog, evidențiind unele structuri în baza cărora analiza poate fi aprofundată ulterior, cu alte mijloace.

În continuare, voi aplica modelul elaborat în TMD la analiza unei conversații electronice prin mesaje instant (chat), publicată cu acordul participanților (numele au fost schimbate, pentru protejarea identității lor; pentru textul complet și analiza în formatul clasic al TMD, vezi tabelul 1).

Conversația este inițiată de Cristian, în intervenția 1, jocul fiind, cel puțin aparent, cel de cerere de informație; Adi îi răspunde în 2, cu o intervenție în care își exprimă emoțiile și evaluează o situație, acceptând provocarea la conversație a lui Cristian.

În intervenția 3, Cristian face un comentariu evaluativ, ca răspuns la evaluarea lui Adi; jocul ar fi fost complet și în absența acestui comentariu, motiv din care a fost integrat în categoria unilateralelor.

Intervenția 4 este unul dintre cele mai des utilizate unilaterale cu funcție fatică.

În intervenția 5, Adi inițiază un alt joc, cel de oferire de informație (OI 1; în cazul nostru, exprimare a unui punct de vedere). Intervenția 6 constituie un unilateral, fiind orientată spre revizuirea/ reformularea informației prezentate în intervenția 5 referitor la aspectele comune ale vieții interioare a oamenilor.

În intervenția 7, Cristian acceptă, printr-un unilateral cu funcție fatică, jocul propus de Adi.

Intervenția 8 constituie desfășurarea punctului de vedere prezentat de Adi în intervenția 5 și formulează o temă extrem de importantă pentru coerența globală a dialogului: „ceva”-ul ala ne face sa ne iubim, acceptam, intelegem, respectam reciproc si indivizii ce inca nu pot intelege, accepta, respecta – ei de fapt, nu si-au cunoscut inca “ceva”-ul.”

Intervenția 9 este un unilateral cu funcție fatică, exprimat de Cristian, care, în intervenția 10, completează ultima replică a lui Adi.

În intervenția 11, Adi continuă să-și desfășoare punctul de vedere.

Intervenția 12 reprezintă o completare decalată (fenomen tipic pentru comunicarea prin chat) la intervenția 10 a lui Cristian; aici Adi încearcă să ofere o explicație posibilă la ipoteza formulată în 10.

Intervenția 13 e și ea decalată – legată de conceptul biblic de „aproape” din intervenția 11.

În intervenția 14, Adi își continuă completarea din intervenția 12, evaluând, apoi, în intervenția 15, „iubirea”, „acceptarea” și „înțelegerea” celui „ceva” la care s-a referit și în intervențiile 5 și 8.

Intervenția 16 este un unilateral cu funcție fatică – un răspuns decalat la intervenția 13.

În intervenția 17, care funcționează ca un ecou pentru intervenția 15, Cristian evaluează, în aceeași manieră, starea de lucruri la care s-a referit Adi.

Intervenția 18, formal, este o revenire/ comentariu metatextual la tot lanțul de intervenții ale lui Adi pe parcursul jocului OI 1; în același timp, funcționează și ca propunere de a termina jocul început în intervenția 5.

În intervenția 19, Cristian acceptă propunerea de a termina jocul OI 1; apoi, în intervenția 20, formulează o nouă evaluare a stării de lucruri la care s-a referit Adi, care funcționează ca terminare definitivă a OI 1 și care nu mai este reluat de nici unul dintre participanți.

În intervenția 21, Adi propune un nou joc, cel de *cerere de clarificare* (CC 1) – încearcă să clarifice și să detalieze „riscurile” la care s-a referit Cristian în intervenția anterioară.

Cristian acceptă, în intervenția 22, jocul propus de Adi și oferă o listă de exemple, pe care Adi le aprobă prin unilateralul din intervenția 23; Cristian continuă să-și justifice evaluarea din intervenția 20; în intervenția 25, Cristian face o nouă evaluare, generalizând referitor la riscuri; reacția ironică/ auto-ironică din intervențiile 26-27 funcționează ca terminare efectivă a CC 1.

În intervenția 28, Adi inițiază un nou joc de oferire de informație – OI 2 –, în continuarea temei acceptării și relațiilor bune cu sine și cu alții, propunând exemplul empatiei; intervenția 29 este un unilateral de revizuire/ precizare.

Jocul este acceptat de Cristian prin unilateralul fatic din intervenția 30; apoi, în 31, Cristian completează intervenția 28, stabilind legătura cu tema celui „ceva” comun și „cunoscut de toți” la care s-a referit Adi în primele lui intervenții din OI 1.

În intervenția 32, Adi face un comentariu metatextual, referindu-se la același pasaj din dialog la care se referea și Cristian; unilateralele din intervențiile 33 și 34 sunt un răspuns decalat la intervenția 28 și au rolul de a sublinia conștientizarea acordului dintre cei doi participanți la dialog, a reitera și sintetiza punctul de vedere dezvoltat de Adi pe tot parcursul dialogului.

În intervențiile 35-36, Cristian repetă strategia din intervențiile 19-20 și 25-27, formulând comentarii evaluative/ concluzive cu rolul de a termina jocul și, în cazul conversației analizate, dialogul însuși.

3. Concluzii.

Ce rezultate obținem în urma unei asemenea analize?

De exemplu, observăm absența formulelor de salut – ceea ce ne-ar putea face să presupunem că textul dialogului e unul fragmentar sau, poate, continuarea unui dialog anterior;

– putem identifica o serie de etape ale dialogului – în cazul nostru, un joc de cerere de informație și două jocuri de oferire de informație, cu un joc de cerere de clarificare intercalat între ele;

– observăm că, deși conversația este pornită de Cristian, majoritatea jocurilor sunt propuse de Adi;

– Cristian preferă comentariile evaluative și completările, cu care încheie jocurile din cadrul dialogului;

– unilateralele cu funcție fatică au și rolul de a accepta propunerea unui joc dialogic, deși pot exista și alte variante de actualizare a acestei funcții;

– putem urmări dinamica dezvoltării punctelor de vedere ale participanților, de-a lungul jocurilor dialogice;

– apar intervenții decalate – răspunsuri la intervenții anterioare – din cauza specificului comunicării prin internet;

– în cazul în care nu ținem cont de schimbarea de temă de la începutul OI 1 (provocată de evaluarea formulată de Cristian), putem percepe întregul dialog ca fiind determinat, la nivelul structurilor de adâncime, de cererea inițială de informație a lui Cristian;

– etc.

Adică, utilizând acest model de analiză, identificăm macrostructurile prezente în textul dialogic – și specifice anume lui.

În același timp, un demers bazat doar pe TMD se focalizează numai pe câteva aspecte ale dialogului, lăsând în umbră, de exemplu, relațiile semantice dintre enunțurile aceleiași intervenții, dinamica relației participanților, aspecte ale stilului conversațional (lexic, topică etc.), segmentarea informațională a enunțului, strategiile argumentative, construcția socială a conceptelor utilizate, interacțiunea discursurilor și vocilor în intervențiile unui singur participant etc.

Așadar, pentru o analiză complexă a textului dialogic – atât la nivel macrostructural, cât și microstructural – TMD ar trebui completată cu alte abordări, de genul analizei conversației, pragmadialecticii, analizei discursului etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Chafe, Wallace, *Discourse, Consciousness and Time*, Chicago, The University of Chicago Press, 1994.

2. Wittgenstein, Ludwig, *Cercetări filozofice*, București, Humanitas, 2004.

3. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația: structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, București, ALL Universitar, 1999.

4. Wooffitt, Robin, *Conversation Analysis & Discourse Analysis: A Comparative and Critical Introduction*, London, Sage, 2005.

5. Mann, William, *Dialogue Macrogame Theory* (consultat pe <http://acl.ldc.upenn.edu/acl2002/DIALOG/pdfs/Dialog024.pdf>; ultima accesare – 6 iunie 2011).

Tabelul 1

Nr.	E.	Textul lui Cristian	Textul lui Adi	Unilate- rate	Acte în joc	Tip de joc	Cod. joc.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Cris	care-i problema cu co- legii tai?			pj (IC 1), (CI 1)	inițierea conver- sației cerere de infor- mație	IC 1 CI 1
2	Adi		ma nerveaza ca, dupa 2 ani de psihologie, in loc sa fie mai ok, ei devin mai frustrati si mai com- plexati si asta nu ar fi ceva aiurea daca ar incerca sa depaseasca chiar obligatoriu mi s-ar parea, sa se accepte si, in primul rand, sa aiba/ gaseasca ce accepta, la ei		aj (IC 1), (CI 1)		
3	Cris	psihologia in felul in care o vad eu e ceva transformativ e in primul rand au- toexplorare si autoac- ceptare ca sa poti intelege si accepta pe altcineva		EVAL	pțj (CI 1)		
4	Adi		sigur	APR	țj (IC 1), (CI 1)		
5	Adi		eu cred ca toti oamenii sunt ace- iasi, de fapt, in gandurile lor gandurile si traiirile interioare sunt in mare asemanatoare		pj (OI 1)	oferite de infor- mație	OI 1

Tabelul 1 (continuare)

1	2	3	4	5	6	7	8
5	Adi		eu cred ca toti oamenii sunt acetasi, de fapt, in gandurile lor gandurile si trairile interioare sunt in mare asemanatoare		pj (OI 1)	oferire de informatie	OI 1
6	Adi		cu mici diferente	REV			
7	Cris	aha		APR	aj (OI 1)		
8			adica, toti pornim de la „ceva”, „ceva”-ul ala e cunoscut de toti „ceva”-ul ala ne face oameni, „ceva”-ul ala ne face oameni, intre anima-le, „ceva”-ul ala ne face sa ne iubim, acceptam, integem, respectam reciproc si indivizii ce inca nu pot intelege, accepta, respecta – ei, de fapt, nu si-au cunoscut inca „ceva”-ul				
9	Cris	yep		APR			
10	Cris	si se incapataneaza sa priveasca in alta parte		COMP			
11	Adi		atat timp cat nu-ti cunosti interiorul (pe tine, de fapt) – nu poti intelege, accepta nici aproapele eu cred ca „aproapele” biblic tocmai asta inseamna adica sinteza umana din fiecare dintre noi				
12	Adi		se incapataneaza din frica	COMP			

Tabelul 1 (continuare)

1	2	3	4	5	6	7	8
13	Cris	'ca pe tine insuti'		COMP			
14	Adi		si frica aia din complexe apare ori, daca la tine le-ai observat si depasit, iti este mult mai usor sa le vezi si sa le iubesti la altii, ca fiind ale tale				
15	Adi		si asta e ceva foarte, foarte, foarte- teeeeeeeeeee fain	Eval			
16	Cris		da, ca pe tine insuti	APR			
17	Cris	e tare fain, indeed		Eval			
18	Adi		nu stiu daca am fost destul de explicit, dar asta vad/ inteleg/ cred eu acum	REV	ptj (OI 1)		
19	Cris	da		APR	tj (OI 1)		
20	Cris	sunt cateva riscuri in asta, dar sunt absolut sigur ca ceea ce zici tu ramane in picioare		Eval			
21	Adi		riscuri la ce?		pj (CC 1)	Cerere de clarificare	CC 1
22	Cris	cand proiectezi asupra altora ceea ce ti-e specific numai tie cand iubesti in altii nu-mai partile din tine pe care le remarci in ei sau cele care ar fi putut fi parti din tine			aj (CC 1)		

Tabelul I (continuare)

1	2	3	4	5	6	7	8
22	Cris	cand proiectezi asupra altora ceea ce ti-e specific numai tie cand iubesti in altii nu-mai partile din tine pe care le remarci in ei sau cele care ar fi putut fi parti din tine			aj (CC 1)		
23	Adi		aha	APR			
24	Cris	cand te fortezi sa iubesti cand crezi ca iubirea iti da drepturi asupra cuiva si astepti neaparat raspuns, si suferi cand nu-l primesti					
25	Cris	fff multe riscuri		Eval			
26	Cris	dar si sa traversezi strada e un risc		Eval			
27	Cris	mai mare chiar daca esti in MD		Eval	ptj (CC 1)		
28	Adi		am un exemplu – uite, empatia. chiar daca tie iti este strain sentimentul, cel putin aparent, tu atat de bine faci schimbul asta ca si cum ar fi chiar o traire a ta		tj (CC 1) pj (OI 2)	oferire de informatie	OI 2
29	Adi		nu sentimentul de empatie, dar cel despre care-ti vorbeste celalalt	REV			

Tabelul I (continuare)

1	2	3	4	5	6	7	8
30	Cris	aha		APR	aj (OI 2)		
31	Cris	pentru ca ceea pe ce se bazeaza sentimentul ala ne e comun tuturor		COMP			
32	Adi		asta cu empatia, fie ar putea face parte din ceea ce am spus eu mai sus, adica – sa empatizezi tocmai ca ai si tu in tine astea, chiar daca inca nu-ti dai seama de ele, fie empatia ca si supliment				
33	Adi		exact	APR			
34	Adi		ai spus cum nu se putea mai bine	EVAL	ptj (OI 2)		
35	Cris	vb din teorii/ si m-am gandit si eu mult la asta		EVAL	tj (OI 2)		
36	Cris	si taaaare-mi doresc o societate din oameni empatici si deschisi si faini si dispusi sa inteleaga si sa invete si sa creasca si sa ajute si sa ofere			tj (CI 1)		

ABREVIERI

Ațiuni în joc:

pj – propunere de joc
aj – acceptare a jocului
ptj – propunere de terminare
a jocului
tj – terminare a jocului

Unilaterale:

EVAL – evaluare
APR – aprobare
REV – revenire/ revizuire
COMP – completare

Jocuri:

IC – Inițierea conversației
CI – cerere de informație
OI – oferire de informație
CC – cerere de clarificare